

Jord Hanus, *Tussen stad en eigen gewin. Stadsfinanciën, renteniers en kredietmarkten in 's-Hertogenbosch (begin zestiende eeuw)*. Studies Stads geschiedenis, 1 (Amsterdam: Aksant, 2007) 192 p. ISBN 978-90-5260-248-6

De uitzonderlijke rijkdom van het stadsarchief van 's-Hertogenbosch heeft al meermaals zijn nut voor historisch onderzoek bewezen. Voornamelijk de uitgebreide financiële en economische bronnenreeksen vormen er een onuitputtelijke bron voor onderzoek naar sociale ongelijkheid, koopkracht, economische structuren, en, in dit geval, kapitaalmarkten in de zestiende-eeuwse Nederlanden. Aan de hand van een diepgaande analyse van de stadsrekeningen en de belastinglijsten van 's-Hertogenbosch schetst Jord Hanus in dit boek een boeiend en rijk gedocumenteerd beeld van zowel de publieke als private rentemarkt in die (naar de normen van de tijd) middelgrote stad in de eerste helft van de zestiende eeuw. De auteur besluit dat er in 's-Hertogenbosch een aanzienlijke kapitaalmarkt actief was, waaruit zowel private personen als de publieke overheid rijkelijk konden putten om respectievelijk economische investeringen of politieke initiatieven te ondersteunen. Gezien de aard van het bronnenmateriaal richt Hanus zijn onderzoek voornamelijk op het laatste aspect. Door middel van de verkoop van een publieke rente bouwde de stad een langetermijnschuld op die haar in staat stelde om op korte termijn fors in oorlog, infrastructuur of andere kostbare zaken te investeren. Maar Hanus behandelt niet alleen het publieke en politieke facet van de veelvuldige renteverkopen van 's-Hertogenbosch, hij gaat eveneens de persoonlijke motivatie van de renteniers na om in deze schuld te participeren. De verkoop van renten, zo blijkt, had voor de koper meer dan alleen maar financiële voordelen. De bestuurlijke elite van een stad kon door middel van een verkoop van renten belastingen op een gelijk niveau houden en bijgevolg politieke inspraak van belastingplichtigen of sociaal oproer van ambachten vermijden. De uitkering die aan de aanschaf van een rente verbonden was, bezorgde de koper (of de persoon die met de uitkering begunstigd werd) bovendien een appeltje voor de dorst in tijden van economische nood. Kortom, de rente zorgde voor politieke stabiliteit in de stad enerzijds en anderzijds voor een soort van 'sociale zekerheid' voor de begunstigde, zij het dat voornamelijk de meer gegoeden in de samenleving van dit boekhoudkundig curiosum konden genieten.

De meerwaarde van de studie van Hanus (die in de lijn ligt van een lange reeks studies naar publieke schuld en renten in het ancien régime) is te vinden in diens zoektocht naar de relatie tussen de publieke en de private kapitaalmarkt enerzijds en naar de persoonlijke motivatie voor de aanschaf van een rente door de kopers anderzijds. Vaak vormden landsheerlijke beslissingen en militaire conflicten in de Nederlanden de aanzet tot de verkoop van een publieke rente door de stad (dikwijls ter financiering van de landsverdediging), maar internstedelijke redenen bepaalden het succes van de renteverkoop in 's-Hertogenbosch. Sociale en economische redenen waren volgens de auteur het belangrijkste voor de aanschaf van een rente in de Diezestad. Er lijkt namelijk een sterk ontwikkelde private kapitaalmarkt in 's-Hertogenbosch te hebben bestaan die in een opmerkelijke dialectiek stond met de publieke kapitaalmarkt. Stedelingen (maar ook kapitaalachtige inwoners van de omliggende Meierij) volgden nauwgezet de stedelijke financiële politiek en reageerden dynamisch op de opbouw van een lange termijnschuld in de stad. Ook vrouwen namen om allerlei redenen actief aan de publieke kapitaalmarkt deel, zo leert Hanus' studie. Concluderend stelt hij dat voornamelijk de economische elite en in minder mate de politieke topklaag van

's-Hertogenbosch op een regelmatige basis investeerde in de schuldbouw van de stad. De auteur besluit derhalve dat voornamelijk een financiële motivatie de economische elite aanzette om renten aan te kopen.

De vraag is of Hanus dienaangaande de complexe politieke realiteit in de stad niet wat onderschat. Aangezien er voor de tijdgenoot vermoedelijk lucratievere investeringen (zoals in de handel) dan een publieke rente denkbaar waren, kan men veronderstellen dat hij of zij met de financiële ondersteuning van de stedelijke politiek niet alleen economische winst, maar tevens een politiek doel op het oog had. Uit Hanus' analyse blijkt immers dat het stedelijke beleid in 's-Hertogenbosch onuitvoerbaar was zonder de financiële insteek van haar burgers en bijgevolg stond of viel dat beleid met het succes van een renteverkoop. Vermoedelijk inspireerde dus, naast een economische, ook een politieke beweegreden de aankoop van de rentenier. Een combinatie van factoren lijkt dus aan het werk te zijn geweest, een vaststelling die de conclusies van vroeger onderzoek naar de verkoop van renten kan nuanceren. De studie naar de renteverkopen in het vijftiende-eeuwse Gent en Brugge, bijvoorbeeld, besloten immers dat voornamelijk politieke redenen de renteniers stimuleerden om massaal publieke rentes aan te kopen. In deze steden waren de politieke tegenstellingen tussen voor- en tegenstanders van de landsheerlijke politiek weliswaar veel groter dan in 's-Hertogenbosch, maar Hanus' boek leert dat niet alleen sociale tegenstellingen en politieke evoluties publieke financiën stuurden, maar dat de historicus evenzeer economische tendensen, belangen op de private kapitaalmarkt en zelfs gender aspecten in rekening dient te brengen. Meer nog, dat de relatie tussen publieke en private kapitaalmarkten in het zestiende-eeuwse 's-Hertogenbosch onlosmakelijk is, heeft Hanus met verve aangetoond.

Jelle Haemers

Vakgroep Middeleeuwse Geschiedenis, Universiteit Gent

Paul Brusse, *De dynamische regio. Economie, overheid en ondernemerschap in West-Brabant vanaf 1850* (Utrecht: Matrijs 2008) 368 p. ISBN 978-90-5345-384.

Regionale geschiedenis heeft een belangrijke troef in handen. Het verleden wordt tastbaar gemaakt, doordat historische actoren met naam en toenaam worden onderzocht. Bovendien stelt de afdaling naar een 'mini-kosmos' in staat om de wisselwerking tussen (inter)nationale processen en het regionaal-specifieke te onderzoeken. In zijn boek *De dynamische regio* weet Paul Brusse deze troef goed uit te spelen.

De auteur, verbonden aan de Universiteit van Utrecht, heeft verschillende regionale studies op zijn naam staan. Eerder deed de economisch historicus onderzoek naar de geschiedenis van onder andere Gelderland en Zeeland. Een tweetal jubilerende Rabobanken, met hun werkgebied in West-Brabant, stelden Brusse in staat om het gebied rondom de steden Bergen op Zoom en Roosendaal aan het palet toe te voegen. Dit heeft geresulteerd in een prachtig uitgegeven boekwerk.

Het werk is chronologisch geordend in vier tijdvakken. Het eerste tijdvak vangt aan in 1850: de vooravond van de Industriële Revolutie in Nederland. Uitgebreide aandacht is er voor de landbouw, waarna een schets van de nijverheid en de diensten volgt. Aan deze sectorale aanpak wordt in de volgende hoofdstukken vastgehouden, zodat een vergelijking tussen de verschillende economische sectoren vergemakkelijkt wordt.